

Tabakas – grėsmė darniam vystymuisi

Kasmet gegužės 31-ąją Pasaulio sveikatos organizacija (toliau – PSO) ir jos partneriai mini Pasaulinę dieną be tabako. 2017 m. pasaulinės dienos be tabako šūkis – „Tabakas – grėsmė darniam vystymuisi“.

Darnus vystymasis – tai plėtra, tenkinanti nūdienos žmonių poreikius, nevaržant galimybių ateities kartoms tenkinti savuosius. Pažymėtina, jog darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą sudaro 3 neatskiriami komponentai – aplinkos apsauga, socialinis ir ekonominis vystymasis. Lietuvoje nacionalinė darnaus vystymosi strategija (toliau – Strategija) yra patvirtinta LR Vyriausybės 2003-09-11 nutarimu Nr. 1160. Už Strategijos įgyvendinimo priemonių koordinavimą yra atsakinga Aplinkos ministerija, o ataskaitos pagal Strategijoje patvirtintus darnaus vystymosi rodiklius teikiamos Nacionalinei darnaus vystymosi komisijai.

Strategijoje yra nustatyti rodikliai, atskleidžiantys darnų vystymąsi: aplinkos apsauga – vanduo, oras ir klimato kaita, atliekų tvarkymas, kraštovaizdžio ir biologinė įvairovė; ekonomikos plėtra – transportas, energetika, pramonė, žemės ūkis, turizmas, būstas; socialinis vystymasis – skurdas ir socialinė atskirtis, užimtumas, švietimas ir mokslas, kultūros savitumo išsaugojimas, visuomenės sveikata.

2015 m. rugsėjo 25–27 d. Niujorke buvo priimtas dokumentas „Keiskime mūsų pasaulį: Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų“ (toliau – Darbotvarkė). Vienas pagrindinių tikslų, numatytų šiame dokumente – *užtikrinti sveiką gyvenseną ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę*. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, iškelti šie reikšmingi uždaviniai: „Iki 2030 metų trečdaliu sumažinti priešlaikinį mirtingumą nuo neužkrečiamųjų ligų taikant prevenciją ir gydymą bei skatinti psichinę sveikatą ir gerovę“ bei „Stiprinti piktnaudžiavimo psichoaktyviosiomis medžiagomis, įskaitant piktnaudžiavimą narkotinėmis medžiagomis ir žalingą alkoholio vartojimą, prevenciją ir gydymą“.

Atsižvelgiant į numatytus darnios plėtros tikslus ir uždavinius, 2017 m. Pasaulinės dienos be tabako kampanija (toliau – kampanija) siekiama atkreipti visuomenės dėmesį į tai, kad tabako pramonė kelia grėsmę visų valstybių darniam vystymuisi, įskaitant piliečių sveikatą bei ekonominę gerovę. Be to, kampanija numato kovos su pasauline tabako epidemija tikslus bei priemones, kurių turėtų imtis šalių vyriausybės ir visuomenė, siekiant sveikatos pažangos ir ekonominės plėtros.

Kampanijos tikslai:

* Sėkminga kova su tabako epidemija turi atnešti naudą valstybėms narėms ir visuomenei, visų pirma dėl to, kad apsaugotų piliečius nuo žalingo tabako vartojimo pasekmių, o tai lemtų mažesnius valstybių ekonominius nuostolius .

* Pabrėžiama, jog prie stabilaus pasaulio be tabako kūrimo – niekuomet nevartoti tabako arba mesti rūkyti – gali prisidėti kiekvienas pilietis asmeniškai.

Kova su tabaku skatina sveikatos gerovę ir darnų vystymąsi:

PSO ragina kovą su tabako pramone valstybėms įtraukti į nacionalinę darbotvarkę. Visos valstybės narės privalo būti suinteresuotos kontroliuoti tabako epidemiją, visų pirma siekdamas apsaugoti savo piliečius nuo tabako vartojimo, taip pat siekdamas sumažinti ekonominius nuostolius. Darbotvarkėje numatyta 17 priemonių, kurių bendras tikslas – kiekvienas pilietis privalo būti apsaugotas, pastebėtas ir esant reikalui nepaliktas be pagalbos.

Kova su tabaku vertinama kaip viena aktualiausių priemonių, kuri padėtų iki 2030 metų trečdaliu sumažinti pirmalaikių mirčių nuo neinfekcinių ligų, įskaitant širdies ir kraujagyslių ligas, piktybinius navikus ir lėtines obstrukcines plaučių ligas, skaičių.

Svarbus rūkymo prevencijos politiką reglamentuojantis tarptautinis dokumentas – PSO tabako kontrolės pagrindų konvencija. Konvencijoje numatytos tabako kontrolės priemonės bei jų taikymas tarptautiniu, regioniniu bei nacionaliniu mastu skatintų darną ir stabilumą kiekvienoje šalyje.

Kova su tabaku skatina siekti kitų globalių tikslų:

Kova su tabaku ne tik padeda išsaugoti daugelio žmonių gyvybes, sumažinti nelygybę sveikatos apsaugos srityje, bet ir skatina siekti kitų globalių tikslų.

* Visuotinė kova prieš tabaką – tai kova prieš skurdą, badą, klimato kaitą.

* Kryptinga visuomenės sveikatos politika skatintų stabilesnį žemės ūkio ir ekonomikos augimą.

* Dėl padidintų mokesčių tabako gaminiams valstybių biudžetai gautų papildomų pajamų, o tai skatintų finansuoti įvairias visuomenės sveikatos prevencijos paslaugas bei programas.

Tabako kontrolės priemonių stiprinimas ir įgyvendinimas turi būti nuosekliai ir kryptingai vykdomas ne tik valstybiniu, nacionaliniu, bet ir individualiu lygmeniu. Kiekvienas pilietis yra kviečiamas prisidėti prie pasaulio be tabako kūrimo savo šalyje – įsipareigoti niekada nevartoti tabako gaminių, o rūkantieji – parodyti įkvepiantį asmeninį pavyzdį atsisakant šio sveikatai žalingo įpročio. Sutaupyti ir cigaretėms neišleisti pinigai gali būti naudojami kitoms reikmėms, pavyzdžiui sveikam maistui, sveikatos apsaugai, sportui, poilsiui, švietimui ir pan.

Statistiniai faktai:

* PSO duomenimis, kas trečias žmogus pasaulyje rūko. Lietuvoje kasdien rūko apie 25 proc. 15–64 metų amžiaus žmonių. 2014 m. duomenimis, Lietuvoje reguliariai rūkė 33 proc. suaugusių vyrų ir pagal šį rodiklį pirmaujame Europoje. PSO praneša, jog pasaulyje, priklausomai nuo regiono, daugiau nei vienas iš dešimties tabaką pradeda vartoti būdamas 13 metų amžiaus. 2013–2014 m. Tarptautinis mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos tyrimas, kuriame dalyvavo JAV, Kanados ir 40 Europos valstybių 11–15 metų amžiaus paaugliai, parodė, kad Lietuvoje bene anksčiausiai pradėdama rūkyti: tarp 13 metų amžiaus paauglių rūkyti jau buvo bandę 53 proc. berniukų ir 39 proc. mergaičių. 2015 m. atlikto Alkoholio ir kitų narkotikų tyrimo Europos mokyklose (toliau – ESPAD) duomenys parodė, kad 13 metų pradeda rūkyti 23 proc. europiečių. Tenka pastebėti, kad Lietuvoje ir Estijoje pradėdančių rūkyti trylikamečių skaičius dvigubai didesnis:

Lietuvoje – 45 proc., o Estijoje – 46 proc. Šiose šalyse rūko net 50–51 proc. trylikamečių berniukų ir 40–41 proc. mergaičių.

* PSO konstatuoja, jog kasmet dėl rūkymo sukeltų ligų (piktybinių navikų, širdies ir kraujagyslių ligų, smegenų kraujagyslių ligų, kvėpavimo sistemos ligų ir kt.) miršta beveik 6 milijonai pasaulio gyventojų, iš jų 890 tūkst. – pasyviojo rūkymo aukos. Europos Sąjungoje (toliau – ES) nuo tabako sukeltų ligų miršta daugiau kaip 650 tūkst. žmonių (kas septintas mirties atvejis). Lietuvoje kasmet vien nuo piktybinių navikų, kuriuos sukelia rūkymas, miršta apie 1700 žmonių. PSO praneša, kad jei nebus keliamas šis opus klausimas ir nebus imtasi griežtų prevencinių priemonių, iki 2030 m. šis skaičius pasaulyje viršys 8 milijonus žmonių per metus. Tabako vartojimas yra pavojingas visiems, nepriklausomai nuo lyties, amžiaus, rasės, išsilavinimo ar kultūros, kadangi sukelia kančią, ligą ar mirtį, žaloja artimųjų šeimas ir netgi smukdo šalies ekonomiką.

* Tabako vartojimas nuostolingas kiekvienos šalies ekonomikai, nes tabakas – sveikatažalojantis produktas. Dėl rūkymo sukeltų ligų mažėja darbo produktyvumas, didėja išlaidos sveikatos priežiūrai ir pan. Tai sukelia nelygybę sveikatos apsaugos srityje, didina skurdą tarp mažai uždirbančiųjų – priklausomi nuo tabako ir mažas pajamas gaunantys asmenys mažiau pinigų išleidžia svarbiausioms reikmėms: maistui, sveikatos apsaugai, švietimui. PSO skaičiavimais, apie 80 proc. priešlaikinių mirčių dėl tabako vartojimo užfiksuota žemo ir vidutinio ekonominio išsivystymo šalyse, kuriose nemaža dalis dirbančiųjų gauna mažas pajamas.

* Tabako auginimui naudojama daug pesticidų ir trąšų, kurie gali būti toksiški ir užteršti vandens išteklius. Kiekvienais metais tabako auginimui naudojama 4,3 mln. ha žemės, dėl ko iškertama nuo 2 iki 4 proc. pasaulio miškų. Kasmet daugiau nei 2 mln. tonų tabako kietųjų atliekų perdirbama, o tai nulemia neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai.

* PSO tabako kontrolės pagrindų konvencijoje pažymima, jog siekiant pažaboti tabako epidemiją būtina susitelkti visoms konvenciją pasirašiusioms šalims (180 PSO šalių narių). Pastebima, jog vis daugiau šalių narių vienijasi tam, kad sutrukdytų tabako pramonės atstovams dalyvauti formuojant tabako prevencijos ir kontrolės politiką.

PSO tabako kontrolės pagrindų konvencijos viena pagrindinių priemonių – mokesčių tabako produktams didinimas. Apskaičiuota, kad cigaretėms pabrangus 1 JAV doleriu, būtų surinkta papildomai 190 milijardų JAV dolerių. Planuojama, jog dėl padidintų tarifų tabako gaminiams tabako paklausa ir vartojimas mažėtų, o valstybės biudžetas gautų papildomų pajamų, kurios būtų svarus šaltinis darniai plėtrai vystyti ir finansuoti.

Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro Sveikatos mokyklos visuomenės sveikatos specialistė Jūratė Kriauciūnienė

Literatūra:

1. Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų. Interneto prieiga: http://www.am.lt/VI/rubric.php3?rubric_id=1773
2. Europos Komisija. Tobacco or Health in the European Union Past, Present and Future. The Aspect Consortium. Interneto prieiga: http://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/Tobacco/Documents/tobacco_exs_lt.pdf

3. European Monitoring Centre on Drugs and Drug Addiction. European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, 2016. Interneto prieiga: http://www.espad.org/sites/espad.org/files/ESPAD_report_2015.pdf
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“. Interneto prieiga: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAC62D7F8C15/TAIS_396083
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 16 d. nutarimas Nr. 1247 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimo Nr. 1160 „Dėl Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ pakeitimo“. Interneto prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C89C47FA9A3E>
6. Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Vilnius, 2011. Interneto prieiga: <http://www.am.lt/VI/files/0.515592001408429196.pdf>
7. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Alkoholio vartojimo ir rūkymo įpročiai ir pasekmės: sergamumas ir mirtingumas dėl alkoholio vartojimo. Interneto prieiga: <https://ntakd.lrv.lt/lt/statistika-ir-tyrimai/alkoholio-vartojimas-ir-padariniai>
8. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Interneto prieiga: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>
9. World Health Organization. Growing up unequal: gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2013/2014 survey, 2016. Interneto prieiga: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/303438/HSBC-No7-Growing-up-unequal-full-report.pdf?ua=1
10. World Health Organization. World No Tobacco Day, 31 May 2017. Interneto prieiga: <http://www.who.int/campaigns/no-tobacco-day/2017/event/en/>
11. World Health Organization. Poster: Tobacco threatens us all. Interneto prieiga: <http://www.who.int/campaigns/no-tobacco-day/2017/poster/en/>